

En toen was het licht

Het is warm in Amsterdam in de zomer van het jaar 1640. In de Breestraat zitten Gradje en Toon uit te puffen op het trapje van een voornaam herenhuis. Ze hebben voor een schipper zakken turf gelost, een smerig karweitje. Van hun loon kochten ze een portie bruine bonen met spek.

Met zijn mouw veegt Gradje zijn snotneus af. Hij haalt een stukje houtskool uit zijn broekzak. Op een traptrede tekent hij het paard van de schipper. Elk verloren moment tekent hij op stoepen en muren wat hij om zich heen ziet: een poes, een hond, bomen. Toon herkent het schipperspaard en bewonderend slaat hij zijn vriend op de rug. Gradjes houtskool schiet uit. Nu loopt er een zwarte streep dwars door het hoofd van het paard. Beteuterd kijkt Gradje op naar zijn vriend.

‘Gradje,’ zegt Toon. ‘Je lijkt mij wel met je bruin bestofte snoet.’

Gradje wrijft over zijn gezicht en bekijkt zijn handpalm. Ja, hij zit onder de turf. Hij houdt zijn hand naast Toons gezicht. ‘Precies jouw kleur.’

De jongens lachen nog na als de voordeur bovenaan het trapje opengaat. Een deftig geklede man met vurige ogen en halflang krulhaar stapt naar buiten. Een echte sinjeur! Onder zijn arm draagt hij een plat pakket.

‘Vort, jongens,’ zegt de man. ‘Wegwezen hier. Met ongewassen belhamels op de stoep blijven mijn klanten weg.’

De jongens stuiven ervandoor, bang een plens water over zich heen te krijgen. Hun blote voeten kletsen op het plaveisel. Veilig aan de overkant van de straat hijgen ze na.

‘Eigenlijk zou een wasbeurt nu niet gek zijn,’ zegt Toon.

Gradje grinnikt. Ze kijken de deftige sinjeur na, die in de richting van de Nieuwmarkt loopt. Hij stopt. Hij draait zich om en komt op een drafje teruggelopen.

‘Hé jongens!’ roept hij. Bij zijn huis aangekomen buigt hij zich over de trap.

Dit belooft weinig goeds ... Gradje en Toon hollen weg.

‘Jongens!’ schreeuwt de sinjeur hun na. ‘Wie tekende dit?’

Gradje houdt zijn pas in en trekt Toon aan zijn mouw. ‘Ik geloof niet dat hij ons op onze donder wil geven.’

Voetje voor voetje lopen ze terug, klaar om er weer vandoor te rennen. Niemand is vlugger dan zij, niemand weet beter dan zij de weg in de straten en stegen van Amsterdam.

‘Nou?’ zegt de sinjeur. ‘Wie?’ Hij tikt met de punt van zijn leren schoen op de tekening. Wil hij dat ze de stoep schoonschrobben?

‘Ik heb er verstand van, ik ben schilder. Van Rijn is mijn naam, Rembrandt van Rijn.’

Rembrandt Harmenszoon van Rijn

Zelfportret, Rembrandt (1629)

Een belangrijke Nederlandse barokschilder. Hij leeft van 1606 tot 1669. Al jong is hij succesvol en beroemd. Hij valt op door zijn levensechte manier van schilderen: het is alsof de gebeurtenis zich voor je ogen afspeelt. Met zijn penseel brengt hij kleding en gelaatsuitdrukkingen tot leven. Dat zie je goed op dit zelfportret.

De sinjeur slaat het doek van het pakket dat hij bij zich heeft, open. Het is een schilderij. 'Kijk, ik portretteerde mijn vrouw,' zegt hij.

Gradje en Toon happen naar adem. Prachtig vinden ze het.

Sinjeur Van Rijn wijst op Gradjes paard. 'Knap werk.'

Gradje haalt zijn neus op. 'Met permissie, ik tekende het.'

'Zozo,' zegt sinjeur Van Rijn. Peinzend bekijkt hij het schoffie dat voor hem staat, zijn piekende haren en zijn snottebel. 'Wie leerde jou tekenen?'

'Niemand, sinjeur,' zegt Gradje.

'Klets niet. Je vader?'

'Die is leerlooier.'

'Mmm,' gromt de voorname man. 'Waarom hangen jullie hier rond? Jullie horen op school te zitten.'

'Daar hebben onze ouders het geld niet voor,' zegt Toon.

De sinjeur knikt begrijpend. Hij wijst naar het herenhuis met de groen-rode luiken. 'Dit is mijn huis.'

Gradje en Toon zuchten van bewondering.

'Ik leef goed van het schilderen,' zegt de sinjeur. 'Hoe heet je, jongen?'

'Gradje,' snift Gradje. 'En dit is Toon.'

Het Rembrandthuis

Rembrandts huis is nu een museum over Rembrandt. De Breestraat heet tegenwoordig de Jodenbreestraat.

'Gradje,' zegt de sinjeur. 'Wie goed kan tekenen kan een goede schilder worden. Kom bij mij in de leer. Ik leer je de geheimen van het schilderen, en jij betaalt me door klusjes voor me te doen. Als je flink je best doet en hard werkt, kun je later ook leven van het schilderen.'

'Jongen,' roept Toon. 'Je hebt een baan!' Hij mept zijn vriend zo hard op zijn rug dat diens pet van zijn hoofd valt.

De sinjeur wijst naar Toon. 'Jij mag model voor me staan. Ik heb een jongen zoals jij nodig voor een tronie op een Bijbels tafereel.'

Toon straalt, natuurlijk wil hij graag model staan. 'Gradje,' zegt hij. 'Ik ben je model!'

De sinjeur lacht om Toons enthousiasme. 'Gradje,' zegt hij dan. 'Breng me naar je ouders.'

In de bedompte kelderwoning hoeft de sinjeur Gradjes ouders weinig uit te leggen. Ze zijn maar wat dankbaar dat hun zoon in de leer mag bij de beroemde schilder.

*De doop van
de kamerling,
Rembrandt (1626)*

Tronie

Tronie betekent kop of gezicht.

In de schilderkunst is het een portretstudie van een model.

Heilige boeken

Schilders laten zich inspireren door verhalen uit boeken die belangrijk zijn voor hen. In Rembrandts tijd is het overgrote deel van Nederland christelijk. De Bijbel is het heilige boek van de gelovigen.

Gouden Eeuw

De 17de eeuw heet de Gouden Eeuw omdat in die tijd veel Nederlandse kooplieden heel erg rijk worden. Ze besteden grote sommen geld aan het kopen van schilderijen.

De volgende dag staat een schoon geschrobde Gradje met bibberende knieën op het trapje voor het huis van sinjeur Van Rijn. Regen heeft zijn paardentekening weggespoeld. Hij vindt het moeilijk te geloven dat hij een schildersopleiding krijgt. Zal het hem lukken een echte, goede schilder te worden? Hij klopt met zijn knokkels op de met klinknagels versterkte voordeur.

De deur zwaait open en een slanke jongeman met dikke lippen en lange pijpenkrullen bekijkt hem van top tot teen. 'De snotneus,' zegt hij. 'Jij bent de nieuwe leerling die hier gratis en voor niks zijn opleiding tot schilder denkt te krijgen.'

Gradje trekt zijn pet van zijn hoofd en buigt. Wat kan hij daartegen inbrengen? Hij heeft altijd een snotneus en hij is de leerling die zonder betalen les krijgt.

De jongeman wenkt hem naar binnen. 'Ik ben Carel Fabritius, ik heb de leiding over het leerlingenatelier. Hier heb je een bezem.'

Gradje neemt de bezem aan, niet meer dan een stok met om het uiteinde een bundel wilgentenen geknoopt.

'Veeg de vloer van deze zijkamer. Doe het goed, want hier ontvangt onze meester zijn klanten.'

Gradje knikt ijverig.

'Als je klaar bent, kom je naar boven naar de kleine schilderkamer.' Carel wijst omhoog langs een steile wenteltrap. Met roffelende stappen bestijgt hijzelf de trap en weg is hij.

Nijdig schopt Gradje tegen de bezem. Zijn penseel is oneindig veel groter dan hij in gedachten had en een stomme tegelvloer is zijn schilderdoek.

De beste

Zelfportret, Carel Fabritius (circa 1645)

Carel Fabritius wordt beschouwd als een van Rembrandts beste leerlingen. Hij komt op zijn tweeëndertigste om bij de ontploffing van het Kruithuis in Delft. Daarbij is waarschijnlijk ook een deel van zijn werk verloren gegaan.

Kunsthandel

In de zijkamer, de Sijdelkamer, verkoopt Rembrandt werk van zichzelf, van zijn leerlingen en van collegaschilders.

Schilderijenwinkel van Rembrandt, Het Rembrandthuis (2011)

De cleyne schildercaemer

Zo wordt het leerlingenatelier van Rembrandt genoemd, vanwege het lage plafond. Een verdieping lager zit Rembrandts atelier: *de groote schildercaemer*. Die ruimte heeft een hoog plafond.

Gradje kijkt om zich heen, de muren van de kunsthandel hangen vol schilderijen. Mannen en vrouwen in glanzende gewaden kijken streng, vriendelijk of trots op hem neer. Hij vergaapt zich aan hen, aan de landschappen met hun boerderijen, koeien en varkens, aan de huiselijke taferelen van families rond de eettafel. Heeft Rembrandt ze geschilderd? Elk schilderij lijkt een raam dat je een kijkje gunt in een leven. Zal hij dit ook ooit kunnen? Zo goed schilderen? Blijdschap welt op in zijn borst. Hij zet de voordeur open en lukraak om zich heen vegend geeft hij zijn ogen goed de kost.

In een hoek van de winkel ontdekt hij een spinnenweb, in het midden zit een dikke kruisspin. Hij haalt uit met zijn bezem om het web met spin en al naar buiten te vegen. Maar wat is dat? De spin zit nog steeds op zijn dooie gemak in zijn web ...

'Hoe kan dat?' zegt hij hardop en hij verkoopt het web een oplawaai. Het web hangt er nog steeds. Hij spreidt zijn vingers en probeert het web op te scheppen. Zijn vingers stuiten op steen.

Achter hem klinkt gegrinnik. Het is Carel.

'Ik kwam kijken waar je bleef.' Carel wijst op het spinnenweb. 'Knap geschilderd, hè? Een geintje van Leendert, een oud-leerling.'

Gradje veegt langs zijn neus. 'Het ziet er verdomd echt uit.'

'Leendert keek goed naar de werkelijkheid. Als je niet weet hoe iets eruitziet, kun je het ook niet schilderen.'

Gradje knikt sullig.

'Dat was je eerste gratis schilderles. Schiet op met die vloer. We hebben je boven nodig.'

Ze hebben hem nodig! Van opwinding bonkt Gradjes hart bijna zijn lijf uit en met wilde vegen jaagt hij het stof in wolken de winkel uit.

Beetgenomen

Trompe-l'oeil betekent 'bedrieg het oog': een voorwerp zo schilderen dat het bedrieglijk echt lijkt. Met het schilderij *Meisje in een schilderijlijst* houdt Rembrandt de kijker voor het lapje: de handen van het meisje liggen óp de schilderijlijst.

Meisje in een schilderijlijst, Rembrandt (1641)

Modern

Colin Seal en Mitchell House schilderden een hedendaagse trompe-l'oeil in de vorm van een strandhuisje op een lelijk betonnen gebouw.

Trompe-l'oeil at the Beach Hut, Evelyn Simak (2008)

Gradje haast zich de smalle wenteltrap op en komt uit op een gangetje bij een rood betegelde kamer. Het ruikt er naar inkt. Hij gluurt om de hoek. Er staat een zwaar ijzeren apparaat met een spakenwiel als de wieken van een windmolen.

'Snotneus,' klinkt het van nog hoger. 'Doorlopen.'

Gradje loopt een nog smallere wenteltrap op en komt uit op een grote zolder met een laag plafond. Hij knippert met zijn ogen tegen het felle zonlicht, dat door de dakramen naar binnen valt. Hij ziet een viool, een houten fluit, een berenvel. Dat schilderen de leerlingen natuurlijk na.

Bij elk raam staat een jongen voor een schildersezel in een met verf bevleekte schilderskiel. Zes paar ogen staren hem aan. De jongens zijn een jaar of tien, twaalf, net als hij. Enkelen zijn ouder. Het lijken hem geen rare snuiters. Opgelucht haalt hij zijn neus op en de jongens grinniken.

'Meester Van Rijn zei het al,' lacht Carel. 'Het is een snotneus.'

'Ik heet Gradje,' zegt Gradje.

'Dit is Jan,' zegt Carel.

De jongen die Jan heet, steekt als groet zijn penseel omhoog.

Gradje steekt zijn hand op naar hem.

'En dit zijn Samuel, Abraham, Reynier en Lambert.'

Allemaal steken ze hun penseel op naar Gradje. Opgetogen groet hij telkens terug door zijn hand op te steken.

'Welkom in het leerlingenatelier van Rembrandt Harmenszoon van Rijn,' zegt Carel.

Gradje buigt zwierig. Hij zal het hier naar zijn zin hebben.

Veelzijdig

Rembrandt schildert en tekent niet alleen, hij maakt ook etsen, waarbij een tekening in een koperen plaat wordt gekrast. Rembrandt drukte de etsen af met zijn eigen drukpers, het apparaat met het spakenwiel.

De grote Joodse bruid, ets, Rembrandt (1635)

Zonlicht

Goed licht is belangrijk voor een schilder. In Rembrandts tijd is er nog geen elektrisch licht. Schilders hebben hun ramen het liefst op het noorden; noorderlicht vinden ze het prettigst om bij te werken.

Zelfportret, Samuel van Hoogstraten (1640-1650)

Studiehandleiding

Jaren na zijn schildersopleiding schrijft Samuel van Hoogstraten een studiehandleiding voor kunstschilders, die veel gebruikt wordt: *Inleyding tot de hooge schoole der schilderkonst: anders de zichtbaere werelt.*

